

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 788 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan.....	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlar.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari.....	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari.....	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari.....	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	

Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	
O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish.....	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari.....	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish.....	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari.....	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Agglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarini boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rni.....	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar.....	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета «русского языка» на современном этапе	243
Адилова Солияхон	

Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari.....	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri.....	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market.....	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili.....	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyeva Dilrom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMLar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhkomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari.....	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlarini	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari.....	322
Olimova Nodira Xamrakovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoqxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari.....	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati.....	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandarova Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashxura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	

Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfova, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts.....	379
Urozaliev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции.....	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
"Sirdaryo" va "Sirdaryo-Farm" erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgan imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to'g'risida	444
Davlayev G'olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri.....	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O'zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish.....	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish.....	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции.....	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globalashuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug'urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	

Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане.....	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Ho'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish.....	497
Mahmudova Go'zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg'onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан.....	509
Хайдаров Зохирид Шарирович, Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зохирид Зода	
Inson kapitalida mujassam bo'lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма.....	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе.....	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigir Azizovna	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning innovatsion yo'llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o'g'li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari.....	545
Fayziyeva Dilafruz Shuxratovna	
"Авеста" – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садиков Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
Toyrova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
К. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	

O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari.....	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni.....	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduxakimovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammadamin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста.....	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari.....	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara	
Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari.....	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda andarrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	

O'ZBEKISTONDA MONETIZATSIYA DARAJASI VA UNI MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRI

Isayev Atabek Djurabayevich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
"Raqqamli iqtisodiyot" kafedrası doktoranti

Annotatsiya: Iqtisodiyot samaradorligini belgovchi ko'rsatkichlardan biri – iqtisodiyotning monetizatsiya darajasi hisoblanadi. Iqtisodiyotning monetizatsiya darajasi mamlakat iqtisodiyotining pul bilan ta'minlanish darajasi tushuniladi. Ushbu ilmiy maqolada mamlakat iqtisodiyotida monetizatsiya darajasining ahamiyati, monetizatsiya koeffitsiyentini aniqlash yo'li hamda O'zbekistonda 2017–2023-yillarda koeffitsiyentlari hisoblangan. Korrelyatsiya usuli bilan monetizatsiya darajasining makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga, xususan, inflatsiya, ishsizlik darajasi va mamlakatning YalMga ta'siri o'rganildi va tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari bo'yicha umumiy xulosalar qilingan va mamlakat makroiqtisodiy ko'rsatkich indikatorlarini muvofiqlashtirishda monetizatsiya darajasidan foydalanish takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Monetizatsiya darajasi, monetizatsiya koeffitsiyenti, pul agregati, pul massasi, korrelyatsiya, Chedok shkalasi, inflatsiya, ishsizlik darajasi, YalM.

Abstract: One of the indicators that determine the effectiveness of the economy is the level of monetization of the economy. The degree of monetization of the economy is understood as the degree of monetary supply of the country's economy. This scientific article calculates the importance of the level of monetization in the country's economy, the way to determine the monetization coefficient, and the coefficients in Uzbekistan in 2017 - 2023. With the correlation method, the effect of monetization on macroeconomic indicators, in particular, on inflation, unemployment rate and the country's GDP, was studied and analyzed. General conclusions have been made on the results of the study, and proposals have been made to use the level of monetization in the coordination of the macroeconomic indicators of the country.

Key words: Monetization rate, monetization coefficient, monetary aggregate, money mass, correlation, Chedok scale, inflation, unemployment rate, GDP.

Аннотация: Одним из показателей, определяющих эффективность экономики, является уровень монетизации экономики. Под уровнем монетизации экономики понимается уровень денежной обеспеченности экономики страны. В данной научной статье рассмотрено значение уровня монетизации в экономике страны, пути определения коэффициента монетизации, а также рассчитан коэффициент в Узбекистане в 2017 - 2023 годах. Методом корреляции изучалось и анализировалось влияние уровня монетизации на макроэкономические показатели, в частности, инфляцию, уровень безработицы и ВВП страны. По результатам исследования сделаны общие выводы и даны предложения по использованию уровня монетизации в координации показателей макроэкономического показателя страны.

Ключевые слова: Уровень монетизации, коэффициент монетизации, денежный агрегат, денежная масса, корреляция, шкала Чеддока, инфляция, уровень безработицы, ВВП.

KIRISH

Ma'lumki, iqtisodiyot subyektlarini balanslashgan hajmdagi pul mablag'lari bilan ta'minlash (monetizatsiya) iqtisodchi olimlarning, tadqiqotchi va mutaxassislarning dolzarb muammolaridan hisoblanadi. Ushbu muammoning samarali yechimi ko'pchilik hollarda iqtisodiyot subyektlarining pulga bo'lgan talab va taklif munosabatlarini bozor mexanizmlari asosida tashkil qilish va uni tartibga solishni taqozo etadi.

Tadqiqotchilarning tahlillariga ko'ra, 2020-yilda AQSH iqtisodiyotining monetizatsiya darajasi 91.7%ni, Buyuk Britaniya – 133.6%, Germaniya – 103%, Fransiya – 118%, Yaponiya – 206.7%, Rossiya – 55%, Xitoy – 215.6%ni tashkil qilgan¹.

¹ Svetlana Zenchenko, Wadim Strielkowski, Lubos Smutka, Tomáš Vacek. Monetization of the Economies as a Priority of the New Monetary Policy in the Face of Economic Sanctions. Journal of Risk and Financial Management 15(3):140, March 2022. DOI:10.3390/jrfm15030140

Ushbu ko'rsatkichlarning yuqori yoki past darajasi yoxud uning me'yoriy ko'rsatkichi qay darajada bo'lishi iqtisodchi va tadqiqotchilarning diqqat e'tiboridan chetda qolayotgani yo'q.

Shuningdek, iqtisodiyotning monetizatsiya darajasining samaradorlik jihatlarini, shu jumladan, uning mamlakat yalpi ichki mahsulotini oshirishga, inflyatsiyani pasaytirishga, aholi bandligini oshirishga bo'lgan ta'sirlarini o'rganish kabi jihatlar ham ushbu iqtisodiy ko'rsatkich (indikator)ning qay darajada muhim ahamiyat kasb etishini bildiradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodiyot samaradorligini belgovchi ko'rsatkichlardan biri bo'lib iqtisodiyotning monetizatsiya darajasi hisoblanar ekan, ushbu iqtisodiy tushunchaning mazmun va mohiyati bo'yicha iqtisodiy adabiyotlarda turli ta'riflar berilgan, xususan monetizatsiya – bu:

- tovarlarni muomalada bo'lish uchun pulni yetarli miqdorda chiqarilishi sifatida belgilanadi²;
- iqtisodiyotni to'lovlar va hisob-kitoblarni amalga oshirish uchun zarur pul miqdori bilan to'ldirish jarayoni³;
- milliy xo'jalikni pul mablag'lari bilan ta'minlash darajasi⁴;
- iqtisodiyotni pul bilan ta'minlash darajasini tavsiflovchi makroiqtisodiy ko'rsatkich⁵ va hok.

Bizning fikrimizcha, monetizatsiya bu makroiqtisodiy ko'rsatkich bo'lib, iqtisodiyotda tovar va xizmatlarni ishlab chiqarish va ularni ayirboshlash uchun yetarli darajada pul va unga tenglashtirilgan likvid aktivlar bilan ta'minlanish jarayonini, darajasini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ilmiy tadqiqotni bajarish jarayonida umumlashtirish, guruhlash, tahlilning mantiqiy va taqoslama usullari, statistik tahlilning korrelyatsiya usuli, abstrakt-mantiqiy fikrlash, qiyosiy tahlil, tanlama adabiyotlar tahlili kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Iqtisodiyotda monetizatsiya darajasi monetizatsiya koeffitsiyenti bilan aniqlanadi. Monetizatsiya koeffitsiyenti pul massasining (M_2 jami - naqd pul, cheklar, talab qilib olinmagan depozitlar va korxonalar va aholining banklardagi naqd pul depozitlari) yalpi ichki mahsulotga ($YalM$) nisbatiga teng ko'rsatkichdir. Bu ko'rsatkich, iqtisodiyotning pul bilan ta'minlanganlik darajasi haqida tasavvurni beradi:

$$K = M_2/YalM \quad (1)$$

Bu yerda:

K – monetizatsiya koeffitsiyenti;

M_2 – pul agregati (pul massasi);

$YalM$ – yalpi ichki mahsulot.

M_2 pul agregati o'z ichiga M_0 va M_1 pul agergatlarini qamrab oladi. Bundan kelib chiqadiki, mamlakatning monetizatsiya darajasini aniqlashda qaysi komponent hisobidan monetizatsiya darajasi o'sgan yoki pasayganini tahlil qilish imkonini beradi.

Moliya bozori rivojlangan va naqd pulsiz hisob-kitoblar tizimi to'liq raqamlashgan davlatlarda monetizatsiya darajasi M_3 (M_2 + ikki yilgacha muddatga kelishilgan depozitlarni, uch oygacha bo'lgan muddatga to'lanishi mumkin bo'lgan depozitlarni va repo shartnomalarini, pul bozoridagi fond ulushlari va ikki yilgacha bo'lgan qarz qimmatli qog'ozlarni o'z ichiga oladi) va/yoki M_4 (naqd puldan holi) pul massasining yalpi ichki mahsulotga ($YalM$) nisbati bo'yicha ham aniqlanadi.

Tadqiqotchilar iqtisodiyotning monetizatsiya darajasi rivojlanayotgan mamlakatlarda 10-20%, rivojlangan mamlakatlarda 40-50%larda bo'lishini qayd etadilar⁶ (ushbu fikrga quyida atroflicha to'xtalib o'tamiz). Ammo bugungi kunda global miqyosda raqamli texnologiyalar rivojlangan sharoitda ushbu ko'rsatkich ayrim rivojlangan mamlakatlarda (AQSH, Germaniya, Fransiya, Xitoy va b.) 100-200%dan oshgan bo'lsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda (Braziliya, Hindiston, Rossiya, Qozog'iston va b.) 50-90%ni tashkil qiladi. O'zbekistonda esa ushbu ko'rsatkich 2022-yilda 16% ni tashkil qilmoqda⁷.

2 Деньги. Кредит. Банки: учеб. пос. – 2-е изд., перераб. и доп. / под ред. В.В. Иванова, Б.И. Соколова. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2009. – 848 с

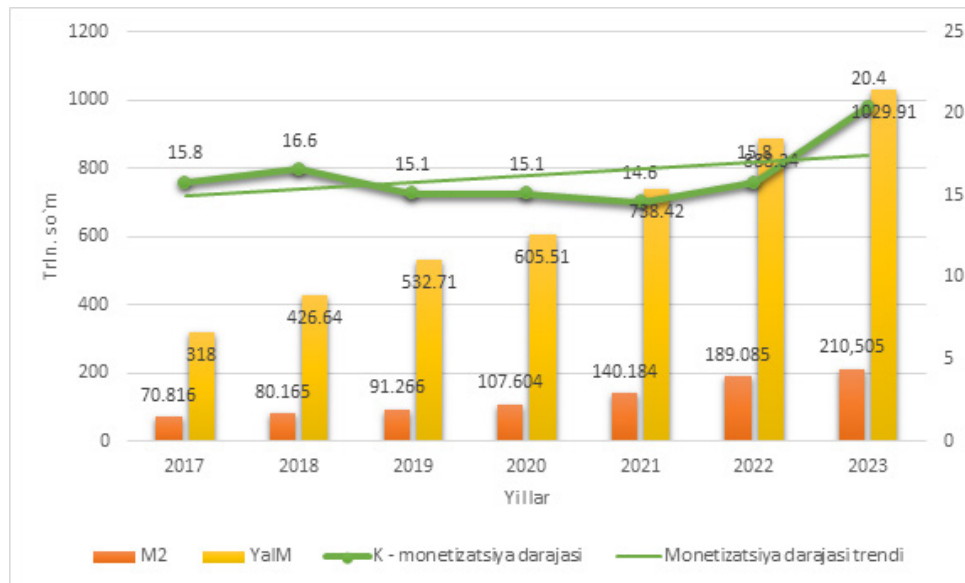
3 Кравцова, Г.И. Деньги, кредит, банки / Г.И. Кравцова. – Минск: БГЭУ, 2007. – 448 с

4 Лопатников Л.И. Экономико–математический словарь: Словарь современной экономической науки / Л.И. Лопатников. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2003. – 520 с.

5 Арбузов, С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. – URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112997>

6 G.Chandavarkar Anand. Monetization of Developing Economies. IMF Paper work. 1977.

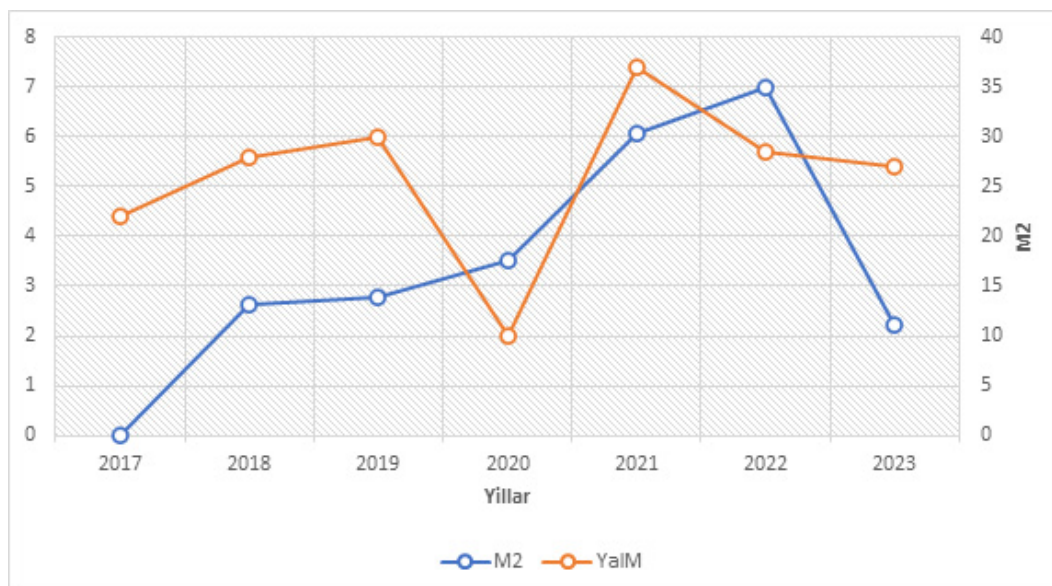
7 O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari (<https://cbu.uz/uz/statistics/buletin/?year>)

1-jadval: 2017-2023-yillarda O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining pul bilan ta'minlanish (monetizatsiya) darajasi ko'rsatkichlari⁸

Yillar	Pul massasi (M2), trln. so'm	YalM, trln.so'm	Monetizatsiya darajasi (%da)	Monetizatsiya darajasining o'zgarishi (%da)
1	2	3	4=2/3*100%	5
2017	70,816	318,00	15,8	-
2018	80,165	426,64	16,6	+ 1,8
2019	91,266	532,71	15,1	- 0,5
2020	107,604	605,51	15,1	0
2021	140,184	738,42	14,6	- 0,5
2022	189,085	888,34	15,8	+ 1,2
2023*	210,505	1029,91	20,4	+ 4,6

* prognoz ko'rsatkichlar

1-rasm: 2017-2023-yillarda O'zbekiston Respublikasining YalM, pul massasi (M2) va monetizatsiya darajasi ko'rsatkichlari⁹

⁸ O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

⁹ O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi. Manba: <https://cbu.uz/uz/statistics/buletin/?-year>

Yuqoridagi rasmdan ko'rinib turibdiki, O'zbekistonda 2017-2023-yillar davomida iqtisodiyotni pul bilan ta'minlash, ya'ni monetizatsiya darajasi 14,6-20,4 chegarasida bo'lgan. 2017 va 2018-yillarda monetizatsiya ko'rsatkichi biroz o'sib brogan bo'lsa, 2019-yildan 2021-yilgacha ushbu ko'rsatkich pasayish tendensiyasiga ega bo'lgan. Bunga mamlakatimizda shu davrda qat'iy monetar siyosat olib borilganligi, moliyaviy bozorlar faoliyatida yuqori risk darajasi yuzaga kelganligi va Covid-19 pandemiyasini sabab qilib olish mumkin. 2022-yildan boshlab esa iqtisodiy faollik jadallashganligi, investisiyalar, shu jumladan tashqi investisiyalar oqimining ortganligi va moliyaviy bozorlar faoliyatida o'rtacha risk darajalari yuzaga kelganligi bois iqtisodiyotning monetizatsiya darajasi tezlashib 2023-yil oxiriga kelib 20,4%ga yetishi prognoz qilinmoqda.

Umuman olganda, O'zbekistonda monetizatsiya darajasi dinamikasi ijobiy o'sish tendentsiyaga ega va uni yanada oshirish imkoniyatlari mavjud. Ammo yuqorida qayd etib o'tilganidek, iqtisodiyotda monetizatsiya darajasining oshishi yoki kamayishi mamlakat Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan maqsadli pul-kredit siyosatiga bog'liq.

Markaziy bank Boshqaruvining 2023-yil 26-oktyabridagi yig'ilishida "Pul-kredit siyosatining 2024-yil va 2025-2026-yillar davriga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari"ga bag'ishlangan yig'ilishida iqtisodiyotdagi inflyatsion jarayonlar va kutilmalar biroz tezlashganligi sababli qat'iy pul-kredit siyosati davom ettirilishi hamda amaldagi asosiy stavka o'zgarmasligi haqida qaror qildi¹⁰. Ushbu qaror o'z navbatida iqtisodiyotda monetizatsiya darajasini keskin oshirmaslik, yil oxirigacha inflatsiyaning prognoz ko'rsatkichlarini (8,5–9,5 foiz) saqlash, 2023-yilga reja qilingan 5 foizlik inflyatsion targetga erishish muddatini uzaytirish chora-tadbirlarini ham qamrab olgan¹¹.

2-jadval: 2017-2023 yillarda O'zbekiston Respublikasining pul massasining hajmi (trln. so'm hisobida)¹²

Yillar	Pul massasi (M2) hajmi, trln. so'm	Pul massasining o'sishi (%da) 2017 = 100%	Pul massasining o'sish sur'ati (%da)	Pul massasining qo'shimcha o'sish sur'ati (%da)
			oldingi yilga nisbatan	
2017	70,816	100,0	140,9	40,9
2018	80,165	113,2	113,2	13,2
2019	91,266	128,9	113,8	13,8
2020	107,604	151,9	117,6	17,6
2021	140,184	197,9	130,3	30,3
2022	189,085	267,0	134,9	34,9
2023*	210,505	297,3	111,3	11,3

* prognoz ko'rsatkichlar

Mazkur jadval ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, 2017-2023-yillarda M2 pul massasi 2,7 baravarga ko'paygan bo'lsa, eng yuqori o'sish ko'rsatkichlari 2017 (40,9%) va 2022-yillarda (34,9%) yuz bergan. Buning asosiy sabablaridan biri sifatida inflyatsiya darajasining 2017-yildagi 18,8% dan 2022-yildagi 12,3% gacha pasayganligidir. Shuningdek, YIM hajmining 2017-yildagi 318,0 trln. so'mdan 2022-yilga kelib 888,34 trln. so'mga yoki qariyb 3 baravarga, pandemiya davrida (2019-2020) esa pul massasi o'rtacha 15,7% ga oshganligidir.

3-jadval: O'zbekistonda 2017–2023-yillarda M2 pul agregati hajmi tarkibining o'zgarish dinamikasi, (trln. so'm hisobida)¹³

Yillar	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
M0	13,209	19,449	22,164	24,246	24,920	28,657	42,206
M1	57,607	60,616	69,102	83,358	115,264	160,428	168,299
M2	70,816	80,165	91,266	107,604	140,184	189,085	210,505

10 Markaziy bank Boshqaruvining 2023-yil 26-oktyabridagi yig'ilishida "Pul-kredit siyosatining 2024-yil va 2025–2026-yillar davriga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari". https://cbu.uz/oz/press_center/releases/1451705/

11 Markaziy bank Boshqaruvining 2023 yil 26 oktyabridagi yig'ilishida "Pul-kredit siyosatining 2024-yil va 2025–2026-yillar davriga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari". https://cbu.uz/oz/press_center/releases/1451705/

12 O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi. Manba: <https://cbu.uz/uz/statistics/buleten/?-year>

13 O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi. Manba: <https://cbu.uz/uz/statistics/buleten/?-year>

Iqtisodiyotning monetizatsiya darajasini M2 pul massasining agregatlari (M0 va M1) kesimida tahlil qiladigan bo'lsak, naqd pul massasi (M0) 2017-2023-yillar davomida o'rtacha 28,997 trln. so'mga oshgan bo'lsa, naqd pulsiz massa (M1) 110,622 trln. so'mga oshgan. Naqd pulning hajmi 3,2 va naqd bo'lmagan pul massasi 2,9 barobarga ko'payishining asosiy sabablari bu shu davrdagi YaIM hajmining o'sishi, pulga bo'lgan talabning ko'payishi, xususan, mamlakat hududida aholiga qulaylik yaratishda bankomatlarning uzluksiz ishlashini ta'minlash maqsadida naqd pul massasini oshirilishi kuzatilgan.

Yuqorida qayd etib o'tganimizdek, iqtisodchilar iqtisodiyotning monetizatsiya darajasi me'yori haqida turlicha fikrlarga ega, an'anaviy va raqamli iqtisodiyot sharoiti (raqamli texnologiyalar rivojlanmagan sharoit nazarda tutilyapti) hamda pul agregatlarining tarkibi (M0, M1, M2, M3, M4)ga ko'ra iqtisodiyotning monetizatsiya ko'rsatkichi muayyan darajada me'yorlashtirilishi naqd pul, naqd pulsiz yoki boshqa unga tenglashtirilgan likvid mablag'larning tovar va xizmatlar bilan ta'minlanmaganligi natijasida yuzaga keladigan inflyasion kutilmalar, iqtisodiy o'sish, investisiya va ish bilan bandlik masalalarini tadqiq va tahlil qilishni dolzarb masalalarga aylantiradi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda iqtisodiyotning monetizatsiya darajasini ayrim makroiqtisodiy ko'rsatkichlar (YaIM, inflyasiya, ishsizlik darajasi)ga bo'lgan ta'sirini tahlil qilib chiqishga harakat qilamiz.

Yalpi ichki mahsulot (YaIM) – ma'lum vaqt davomida, masalan, bir yilda shu mamlakat hududidagi barcha korxonalarda yaratilgan shu mamlakat taraqqiyoti va aholisi faravonligi yo'lida foydalanadigan, bevosita iste'molchilarga borib yetadigan tayyor mahsulot va ko'rsatilgan xizmatlar yig'indisidan iboratdir¹⁴.

Mamlakat iqtisodiyoti so'nggi yillarda (2017-2023 yy.) barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolmoqda (3-jadvalga qarang), bu esa o'z navbatida iqtisodiy rivojlanish tendensiyalarini tezlashtirmoqda:

4-jadval: 2017-2023-yillarda O'zbekiston Respublikasining YaIM ko'rsatkichi¹⁵

Yillar	YaIM hajmi. trln. so'm	YaIM deflyatori (%da)	YaIM qo'shimcha o'sish sur'ati (%da)
2017	318,00	19,1	4,4
2018	426,64	27,0	5,6
2019	532,71	17,8	6,0
2020	605,51	11,4	2,0
2021	738,42	13,5	7,4
2022	888,34	13,8	5,7
2023	1029,91	10,0	5,4

2-rasm: 2017-2023-yillarda O'zbekistonda YaIM va M2 ko'rsatkichlarining qo'shimcha o'sish sur'atlari (%da)

Korrelyatsion tahlil metodidan foydalangan holda monetizatsiya darajasining YaIMga qanday bog'lanishini aniqlashimiz mumkin. Buning uchun esa Pirson koeffitsiyentidan foydalanib, ko'rsatkichlar o'rtasida bog'lanish tasniflari va zichligini aniqlaymiz hamda determinatsiya koeffitsiyentini hisoblab chiqamiz.

Pirson koeffitsiyentini (chiziqli korrelyatsiya koeffitsiyenti) quyidagi formula orqali aniqlashimiz mumkin:

$$r_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x} * \bar{y}}{\sigma_x * \sigma_y} \quad (2)$$

Bu yerda r_{xy} – korrelyatsiya koeffitsiyenti;

$\overline{xy}$ - o'rganilayotgan belgilarning o'rtacha ko'paytirilishi;

$\bar{x}$ - " $\bar{x}$ " belgining o'rtacha qiymati;

$\bar{y}$ - " $\bar{y}$ " belgining o'rtacha qiymati.

Korrelyatsiya koeffitsiyenti - $1 \leq r \leq +1$ chegarasida bo'ladi. Modul bo'yicha birlikka qanchalik yaqin bo'lsa, chiziqli korrelyatsion bog'liqlik shunchalik yuqori bo'ladi, nuqtalar to'g'ri chiziqqa qanchalik yaqin joylashsa, chiziqli model shunchalik to'g'ri va ishonchli bo'ladi. Agar $r = -1$ yoki $r = +1$ teng bo'lsa bu qat'iy chiziqli bog'liqlik mavjudligi to'g'risida dalolat beradi, bunda barcha empirik nuqtalar qurilgan to'g'ri chiziqda joylashgan bo'ladi. Va aksincha, r nolga qanchalik yaqin bo'lsa, nuqtalar shunchalik tarqaladi, chiziqli bog'liqlik kamroq ifodalanadi.

Chiziqli bog'lanish darajasini baholash uchun Cheddok shkalasidan foydalanamiz.

14 Sh.Shodmonov, M. Rahmatov. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: "Zamin nashr", 2021.- 458-bet.

15 O'zbekiston Respublikasi statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan. www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2

5-jadval: Cheddok shkalasi¹⁶

r - qiymatlar diapazoni	“y” ni “x” dan korrelyatsion bog‘liqligi
0 – 0,1	bog‘liq emas
0,1 – 0,3	sezilarsiz
0,3 – 0,5	o‘rtacha
0,5 – 0,7	sezilarli
0,7 – 0,9	kuchli
0,9 – 0,99	juda kuchli
0,99 - 1	funksional

Bunda $r < 1$, teskari bog‘lanish kuzatiladi va $r > 1$ to‘g‘ri bog‘lanish mavjudligini ko‘rsatadi.

Determinatsiya koeffitsiyenti bizga o‘zgarish belgisi natijaviy belgiga qanday ta‘sir etganini ifodalab beradi. Determinatsiya koeffitsiyenti quyidagicha aniqlanadi:

$$R = r^2 \quad (3)$$

Bu yerda R – determinatsiya koeffitsiyenti;

r – korrelyatsiya koeffitsiyenti.

Yuqorida keltilgan yondashuv bo‘yicha mamlakatimizda monetizatsiya koeffitsiyentining o‘zgarishini ishsizlik, inflatsiya darajasi va YalM ko‘rsatkichlariga ta‘sirini o‘rganamiz.

Mamlakatda ishsizlik darajasini aniqlash uchun quyidagi formuladan foydalanamiz:

$$I_d = n / M_r * 100\% \quad (4)$$

Bu yerda: I_d – ishsizlik darajasi, %;

n – ishsizlar soni, kishi;

M_r – ishga layoqatli aholi qismi, kishi¹⁷.

6-jadval: 2017-2023-yillarda O‘zbekiston Respublikasida ishsizlik darajasi ko‘rsatkichlari¹⁸

Yillar	Iqtisodiy faol aholi, ming kishi	Ishsizlar, ming kishi	Ishsizlik darajasi (%da)	Ishsizlik darajasining o‘zgarishi
2017	14357,3	837,0	5,8	↑
2018	14641,7	1368,6	9,3	↑
2019	14876,4	1335,3	9,0	↓
2020	14797,4	1561,0	10,6	↑
2021	14980,7	1441,8	9,6	↓
2022	15038,9	1332,7	8,9	↓
2023*	15162,4	1318,5	8,4	↓

* prognoz ko‘rsatkichlar.¹⁹

Monetizatsiya koeffitsiyent hamda ishsizlik darajasi o‘rtasidagi bog‘lanishni aniqlashda korrelyatsiya koeffitsiyentidan foydalanamiz. Korrelyatsiya koeffitsiyentini hisoblash orqali -0,21647 natijani berdi. Natija shuni ko‘rsatmoqdaki, monetizatsiya koeffitsiyenti va ishsizlik darajasi o‘rtasida teskari bog‘liqlik mavjudligini va bu bog‘lanish mezonlarga asosan sezilarsiz.

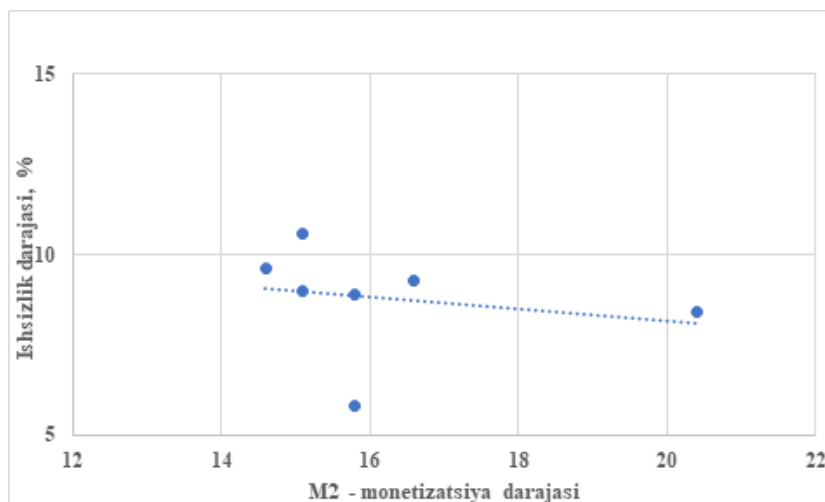
Yuqoridagi rasm ishsizlik darajasining monetizatsiya koeffitsiyentiga bog‘liqligini grafik talqinidir. Grafik ma‘lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, monetizatsiya darajasi va ishsizlik ko‘rsatkichlari o‘rtasida teskari bog‘liqlik mavjud bo‘lib, ular o‘rtasidagi korrelyatsiya koeffitsiyenti sezilarsizdir. Determinatsiya koeffitsiyenti 0,04685 teng. Ko‘rib chiqilgan metod bo‘yicha ishsizlik darajasining ko‘rsatkichi 4,7 % moneti-zatsiyaga bog‘liq bo‘lsa, qolgan qismi boshqa omillar o‘zgarishi hisobiga ro‘y beradi.

16 http://mathprofi.ru/linejnyj_koefficient_korrelyacii.html

17 A. O‘lmasov, A.V. Vahobov. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: “Sharq” nashriyot – matbaa aksiyadorlik kompaniyasi. 272 – bet

18 O‘zbekiston Respublikasi statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan. www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/labor-market-2

19 <https://dunyo.news/uz/news/gazeta-khvzh-2023-yilda-uzbekiston-yaim-usishi-prognozini-yakshiladi-6526c7caa7da5>

3-rasm: Ishsizlik darajasining monetizatsiya koeffitsiyentiga bog'liqligi

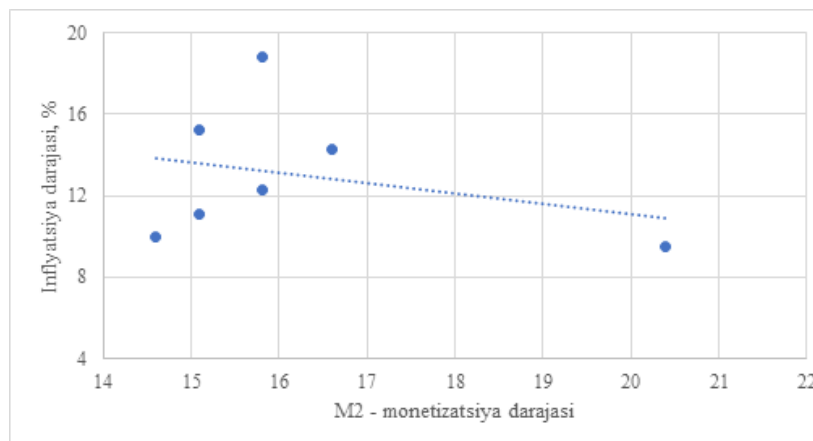
Endi O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik inflatsiya ma'lumotlariga tayanib monetizatsiya darajasi va inflatsiya o'rtasida bog'lanishni tahlil qilamiz (5-jadval).

7-jadval: 2017-2022-yillarda O'zbekiston Respublikasida inflatsiya darajasi²⁰

Yillar	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023*
Inflatsiya darajasi, %	18,8	14,3	15,2	11,1	10,0	12,3	9,5

*prognoz ko'rsatkichi²¹

Olib borilgan hisob-kitoblar shuni ko'rsatmoqdaki, monetizatsiya va inflatsiya ko'rsatkichlari o'rtasida teskari aloqa borligini va korrelyatsiya koeffitsiyenti - 0,30204 ga teng. Bu natija monetizatsiya darajasi va inflatsiya o'rtasida bog'lanish tasnifiga asosan o'rtachadir. Buni grafik talqinini quyidagi 4-rasmda ko'rishimiz mumkin.

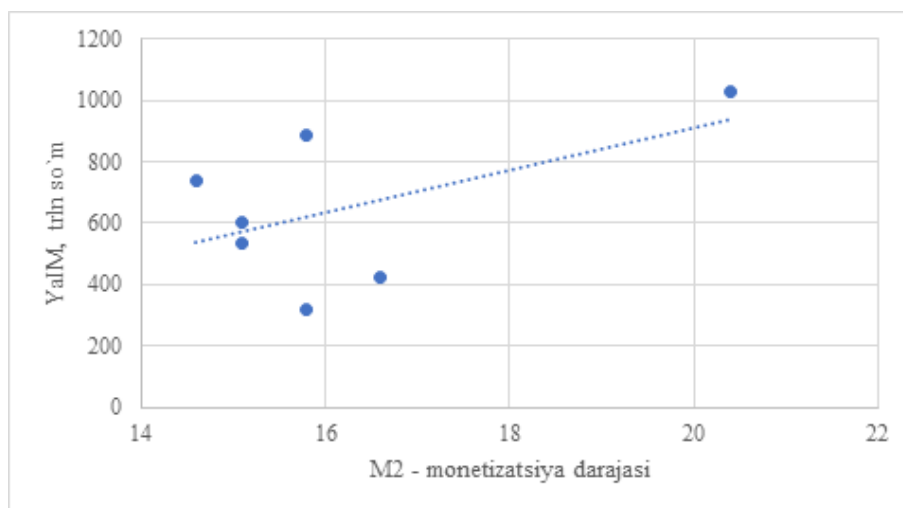
4-rasm: Inflatsiyaning monetizatsiya darajasiga bog'liqligi

Keltirilgan grafikdan ko'rinib turibdiki nuqtalar unchalik tarqoq emas, trend chizig'i o'rtasida joylashgan. Bu yuqoridagi xulosamizni isbotlab bermoqda. Mamlakatimizda monetizatsiya darajasi o'sgan sari inflatsiya darajasi pasayib bermoqda, bu ijobiy tendentsiya. Determinatsiya koeffitsiyenti bunda 0,0912 ni tashkil qildi, yani inflatsiyaning o'zgarishi 9,1% monetizatsiya hissasiga to'g'ri kelmoqda.

Ishsizlik, inflatsiya ko'rsatkichlari singari mamlakatning YaIM ko'rsatkichi makroiqtisodiy indikatorlaridan biridir. YaIM ko'rsatkichiga shakllanishiga bir nechta omillar ta'sir qiladi. Bu omillarni ikki guruhga ajratishimiz mumkin bu ichki va tashqi omillar. Shuning uchun birgina monetizatsiya darajasi ta'sir qilishi bunda xato bo'ladi. Abstraksiya metodidan foydalanib monetizatsiya va YaIM ko'rsatkichlarini tahliliga kirishamiz. Buning uchun 2-jadval ma'lumotlaridan foydalanamiz.

²⁰ <https://cbu.uz/uz/monetary-policy/annual-inflation/indicators/>

²¹ <https://www.spot.uz/oz/2022/10/27/inflation/>

5-rasm: YalM ko'rsatkichining monetizatsiya darajasiga bog'liqligi

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki YalM va monetizatsiya darajasi o'rtasida to'g'ri bog'lanish mavjud. Korrelyatsiya koeffitsiyenti esa 0,53003 ga teng, ya'ni bu ikki ko'rsatkich o'rtasida sezilarli bog'lanish bor. Monetizatsiya darajasining o'sishi mamlakatning YalM ko'rsatkichiga sezilarli darajada ta'sir qilib uni o'sishini ta'minlaydi. Determinatsiya koeffitsiyenti natijada 0,2809 ga teng bo'lib, monetizatsiyaning YalM ko'rsatkichidagi his-sasi 28,1 % ni belgilab berdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi tahlillar natijalari bo'yicha xulosa qiladigan bo'lsak monetizatsiya darajasining o'zgarishi makro-darajada mamlakatimizda ishsizlik darajasiga nisbatan teskari bo'lib, sezilasiz darajada ta'sir qiladi, inflatsiya ko'rsatkichiga ham teskari aloqada bo'lib uning ta'siri o'rtachadir. Lekin YalM ko'rsatkichi va monetizatsiya darajasi o'rtasida to'g'ri bog'lanish mavjud bo'lib sezilarli darajada ta'sir kuchiga ega.

Xulosa qilib aytganda, monetizatsiya darajasining o'zgarishi ishsizlik ko'rsatkichi o'zgarishiga deyarli ta'sir qilmaydi, ya'ni ishsizlik darajasini muvofiqlashtirish uchun bu ko'rsatkichni hisobga olmasligimiz mumkin. Lekin inflatsiya darajasini kamaytirishga va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda YalM ko'rsatkichini oshirib borishga monetizatsiya ko'rsatkichlaridan foydalanishimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Svetlana Zenchenko, Wadim Strielkowski, Lubos Smutka, Tomáš Vacek. Monetization of the Economies as a Priority of the New Monetary Policy in the Face of Economic Sanctions. Journal of Risk and Financial Management 15(3):140, March 2022. DOI:10.3390/jrfm15030140
2. Деньги. Кредит. Банки: учеб. пос. – 2-е изд., перераб. и доп. / под ред. В.В. Иванова, Б.И. Соколова. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2009. – 848 с.
3. Кравцова, Г.И. Деньги, кредит, банки / Г.И. Кравцова. – Минск: БГЭУ, 2007. – 448 с.
4. Лопатников Л.И. Экономико–математический словарь: Словарь современной экономической науки / Л.И. Лопатников. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2003. – 520 с.
5. Арбузов, С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. – URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112997>
6. G.Chandavarkar Anand. Monetization of Developing Economies. IMF Paper work. 1977.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari (<https://cbu.uz/uz/statistics/buletin/?year>)
8. Markaziy bank Boshqaruvining 2023-yil 26-oktyabridagi yig'ilishida "Pul-kredit siyosatining 2024 yil va 2025–2026-yillar davriga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari". https://cbu.uz/oz/press_center/releases/1451705
9. Sh.Shodmonov, M. Rahmatov. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: "Zamin nashr", 2021.–458 bet.
10. O'zbekiston Respublikasi statistika qo'mitasi ma'lumotlari. [www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2](http://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2)
11. http://mathprofi.ru/linejnyj_koefficient_korrelyacii.html
12. A. O'lmasov, A.V. Vahobov. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – T.: "Sharq" nashriyot – matbaa aksiyadorlik kompaniyasi. 272-bet.
13. O'zbekiston Respublikasi statistika qo'mitasi ma'lumotlari. [www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/labor-market-2](http://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/labor-market-2)
14. <https://dunyo.news/uz/news/gazeta-khvzh-2023-yilda-uzbekiston-yaim-usishi-prognozini-yakshiladi-6526c7caa7da5>
15. <https://cbu.uz/uz/monetary-policy/annual-inflation/indicators/>
16. <https://www.spot.uz/oz/2022/10/27/inflation/>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.